Připomenutí stále bezvýchodného osudu nejstaršího známého vesnického domu v Česku[1]

Luděk Dvořák – Prof. Ing.arch. Jiří Škabrada, CSc. – Ing. Daniel Šnejd – Roman Tykal
Národní muzeum v přírodě – Společnost pro obnovu vesnice a malého města – Národní památkový ústav – Česká národopisná společnost
ludek.dvorak@nmvp.cz – skabrada.jiri@centrum.cz – snejd.daniel@npu.cz – r.tykal@seznam.cz

Usedlost čp. 1 v Mirkovicích na Českokrumlovsku byla nejstarším známým vesnickým domem na území České republiky. Roubená konstrukce tohoto domu vznikla už v husitské době. Je až tragické pro českou kulturu, že o něm musíme mluvit v minulém čase.

Novodobá etapa historie domu v usedlosti čp. 1 v Mirkovicích byla výrazně spjatá s památkovou péčí. Započala zápisem do státního seznamu kulturních památek dne 23. 6. 1988. Vlastník se proti rozhodnutí o zápisu odvolal ještě v roce 1988 v rámci zákonné lhůty k jihočeskému krajskému úřadu, ten ovšem rozhodnutí okresního národního výboru o zápisu potvrdil. V roce 1997 na základě žádosti vlastníka ministerstvo kultury zahájilo řízení o zrušení památkové ochrany, které téhož roku v srpnu ukončilo s tím, že památkovou ochranu neruší.

Dotčené instituce státní památkové péče si již tehdy plně uvědomovaly mimořádnou hodnotu usedlosti jedinečně zachycující proměny a trvání venkovské architektury od pozdního středověku po první polovinu 20. století. Ve svých vyjádřeních za nejstarší části areálu opakovaně považovaly samostatně stojící špýchar i roubenou světnici. Dům v té době vlastník trvale obýval a udržoval, ostatní hospodářské objekty a výměnek byly sice v podstatě bez využití, ovšem i v jejich případě probíhala základní údržba. Okresní úřad v Českém Krumlově tehdy upozorňoval na mnohem zanedbanější obdobné usedlosti, například tvrz ve Štěkři, jejíž stav byl v té době skutečně havarijní a majitel usilovně pracoval na její záchraně.

Po marných pokusech přimět vlastníka, aby si požádal o příspěvek z dotačních programů, pracovníci Státního ústavu památkové péče i Památkového ústavu v Českých Budějovicích žádali o zpřístupnění objektu. Bylo zapotřebí provést průzkumové práce, nebo alespoň základní dokumentaci. Bohužel naráželi na trvalý odpor vlastníka, který se v roce 2000 dvakrát dopisem adresovaným okresnímu úřadu pokusil zpochybnit legitimitu zápisu (na základě chybějícího dokladu o naplnění povinnosti zápis sdělit vlastníkovi).

Počínaje březnem 2001 začal Okresní úřad v Českém Krumlově úředním postupem řešit ohrožení památky a svolal místní šetření. V té době již nemovitost začala nést viditelné následky cíleně opomíjené vlastnické péče, což nakonec v zápise z jednání majitel potvrdil prohlášením naprostého nezájmu o její údržbu.

V červenci roku 2007 byla novou majitelkou, jež objekt získala dědictvím, podána žádost o odstranění výměnku, přilehlé kolny a stodoly. Žádost byla sice vzápětí stažena, nicméně předznamenala budoucí osud této části usedlosti.

Frustrace z vleklého a nikam nevedoucího přesvědčování o mimořádné hodnotě domu a potřebě jeho uchování nakonec vedla pracovníky památkové péče k hraničním kompromisům v naději, že se tím podaří pomoci alespoň nejcennější části usedlosti. Patrně i to byl důvod, proč kompetentní orgán památkové péče nijak nereagoval, když byla koncem roku 2007 v rozporu s vydaným závazným stanoviskem zbourána stodola s kolnou.

1 Text příspěvku byl pro potřeby Museum vivum redakčně zkrácen, v plném znění bude v roce 2022 nabídnut k publikování časopisu Památky.

Pohled na usedlost čp. 1 v Mirkovicích ze sadu (od SV), vlevo část v té době ještě stojící stodoly, 2007 (foto Daniel Šnejd, archiv NPÚ)

Políčkem památkové péči byla v roce 2008 vlastníkem opětovně podaná žádost o zrušení památkové ochrany. I přes částečnou demolici usedlosti ministerstvo kultury zohlednilo zachování převážné části usedlosti, především nejhodnotnějších částí – domu se špýcharem – a žádost zamítlo. V červenci 2009 si vlastník na městském úřadu v Českém Krumlově podal žádost o povolení odstranění sutě výměnku. Při svolaném jednání se ukázalo, že objekt výměnku je z velké části destruován. Vlastník tvrdil, že ke zřícení konstrukcí došlo samovolně. Vzhledem k tomu, v jak špatné kondici výměnek byl, se toto tvrzení dalo těžko zpochybnit. Přínosem jednání byl alespoň souhlas s provedením dendrochronologické analýzy dřevěných konstrukcí. Výsledky přinesly překvapující dataci roubené konstrukce domu spadající do rozmezí let 1422–1430. Zkoumala se také část dochovaných stropních konstrukcí výměnku. Jeden z trámů stropu chlívku byl vyroben ze stromu pokáceného v zimě let 1757–1758 a trámy stropu světnice z borovic pokácených po roce 1839.

Zbývající konstrukce výměnku byly z bezpečnostních důvodů odstraněny ještě během července. Nově získané datace přinesly oživení širšího zájmu o osud mirkovické usedlosti. V dubnu roku 2010 navrhla památková inspekce Ministerstva kultury Městskému úřadu v Českém Krumlově *uložení nezbytných opatření k zachování* kulturní památky. Na základě této výzvy bylo vlastníkům uloženo během tří měsíců zabezpečit objekt před zatékáním a zabránit v destrukcích, které se již začaly projevovat i na roubené konstrukci domu. Byla jim také uložena lhůta jednoho roku na pořízení projektové dokumentace řešící trvalou sanaci havarijních situací. Vlastník se s pomocí advokáta proti tomuto rozhodnutí odvolal ke krajskému úřadu. Krajský úřad námitku ve věci uloženého zpracování projektové dokumentace uznal a věc vrátil prvoinstančnímu orgánu k novému projednání.

V březnu roku 2011 podal vlastník na ministerstvo kultury novou žádost o zrušení památkové ochrany, ve které uvedl, že nemovitost získal od prarodičů v havarijním stavu, za tuto situaci necítí zodpovědnost a nemá prostředky na její opravu. V květnu vlastník zadal nový statický posudek, ve kterém bylo doporučeno obytné stavení zbourat. Hlavními argumenty byl technický stav, značné náklady na opravu a nezájem majitele o jeho využití. Zachovat doporučoval pouze gotickou sýpku a maštale. Navzdory názoru památkových institucí a intervenci autorit v oboru rozhodlo ministerstvo kultury žádosti vlastníka vyhovět a zrušilo památkovou ochranu usedlosti vyjma samostatně stojící gotické sýpky. Tím bylo o osudu domu definitivně rozhodnuto.[2] Následně nastal závod s časem. Podařilo se pozdržet demolici o rok. Během této doby prováděli pracovníci Národního památkového ústavu dokumentační a průzkumové práce a zároveň se rozběhlo horečné úsilí najít instituci, která by stavbu dokázala

2 Výše napsaná stať vychází pouze z dokumentů uložených ve spisovně Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích a neobsahuje komplexní přehled správních řízení vedených s vlastníkem. Například k informacím o udělených sankcích za nedodržení závazných stanovisek nemá Národní památkový ústav přístup.

Pohled na usedlost z návsi, 2011 (foto Daniel Šnejd, archiv NPÚ)

zachránit transferem. Počátkem března roku 2013 na výzvu pozitivně zareagovalo Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, které provozuje Expozici lidové architektury v Chanovicích. Po prostudování dokumentace pořízené Národním památkovým ústavem a dendrochronologické analýzy o dům projevilo zájem, ovšem s tím, že v jeho silách je pouze transfer dřevěných konstrukcí. Vzhledem ke zvyšujícímu se tlaku vlastníka na provedení demolice, demonstrovanému strhnutím části střechy domu, považovali pracovníci památkové péče tento obrat za nejradostnější okamžik v jinak naprosto depresivní letité kauze.

Záchranu alespoň části mimořádně cenného domu v tu chvíli všichni zúčastnění vnímali jako prvořadou. Samozřejmě se počítalo s následnou prezentací objektu, ale i s ohledem na neznalost míry dochování dřevěných konstrukcí nemohlo být vůbec jasné, jakou formu by mělo mít. Finanční zajištění také nemělo zdaleka reálné kontury. K dispozici byly pouze finance na rozebrání a převoz materiálu. Národní památkový ústav zajistil veškeré dokumentační a průzkumové práce. Formální náležitosti předání stavebních konstrukcí proběhly bez zásadních komplikací a v létě roku 2013 se začalo s jejich rozebíráním. Souběžně s postupem dekonstrukce byla pořizována dokumentace a podrobný průzkum odkrývaných částí stavby. Rozšíření dendrochronologické analýzy obohatilo spektrum datací konstrukcí o další zajímavé výsledky, ale ukázalo rovněž na složitější vývoj stavby (trámový strop bývalé síně byl datován do sedmdesátých let 15. století). Po komplexním odkrytí roubené konstrukce bylo pořízeno geodetické zaměření a fotoplány stěn. V místě nejstaršího jádra domu byl proveden archeologický výzkum. Díky tomuto postupu, na kterém měli zásadní podíl erudovaní pracovníci klatovského muzea, byla podrobnost dokumentace na vysoké kvalitativní úrovni. Získané informace byly ještě v závěru roku 2014 publikovány v časopise Průzkumy památek.[3]

Depot dřeva z usedlosti v depozitáři v Klatovech, 2019 (foto Luděk Dvořák)

Problém domu z Mirkovic zařadil do své agendy Hlavní výbor České národopisné společnosti, který se v prosinci 2015 otázal vedení klatovského muzea, *„co s domem zamýšlejí a jak chtějí vzniklou situaci řešit."* Rozklad na toto téma zaslal do České národopisné společnosti ředitel Vlastivědného muzea Dr. Hostaše

3 HAVLICE, Jiří, KODÝDEK, Libor a ŠNEJD, Daniel. Středověké jádro domu zemědělské usedlosti čp. 1 v Mirkovicích. *Průzkumy památek.* 2014, 21, č. 2, s. 139–155.

Komorový blok po rozebrání roubené konstrukce. Vpravo dole je zazděný původní vstup do dolní komory, 2013 (foto Daniel Šnejd, archiv NPÚ)

v Klatovech Mgr. Luboš Smolík 3. 5. 2016. Vyjádření rekapitulovalo mimořádně obtížnou situaci v Mirkovicích v době dokumentace a záchrany dřevěných částí stavby. Uvedlo zamýšlené možnosti prezentace v chanovickém skanzenu i jejich obtížnou realizovatelnost z finančního hlediska i kvůli nutnému přednostnímu řešení jiných úkolů. Z textu bylo zřejmé, že vedení muzea od myšlenky rekonstrukce celého objektu v té době již ustoupilo. Ani toto vyjádření bezvýchodnosti rozumného a rychlého řešení problému fragmentů mirkovického domu v muzeu v Klatovech, resp. ve skanzenu v Chanovicích, bohužel nevyvolalo potřebné jednání zainteresovaných institucí a osob. K přípravě takového jednání došlo po různých urgencích až po dalších třech letech a svoláno bylo na 21. 5. 2019 do muzea v Klatovech, aby bylo možné spatřit reálný stav přenesených prvků v jejich stávajícím uložení. Účastníci jednání zhlédli depot dřeva z mirkovického domu v depozitáři – neizolovaném ocelovém hangáru na okraji Klatov, a na místě vyslechli operativní informaci o stavu a potřebě konzervace tohoto materiálu od Luďka Dvořáka z Metodického centra pro muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Za problém označil především deponování dřeva. Současně je nutná preventivní konzervace i proto, že je mirkovické dřevo uloženo ve společném prostoru s jinými předměty a ty jsou napadeny dřevokazným hmyzem natolik, že bude v brzké době napadeno i všechno ostatní.

Na následujícím jednání v sále klatovského muzea se pak účastníci sjednotili na názoru, že jako možnost záchrany a prezentace fragmentů připadá v úvahu pouze urychlená konzervace a následná instalace jako samostatného muzejního exponátu. Jako určitá možnost se v závěru jednání objevila – ale jen jako teoretická alternativa - případná prezentace v rámci aktivit spolku Hrady na Malši, pravděpodobně v areálu hradu Pořešína u Kaplice. Zde by se v rámci uvažované expozice lidového stavitelství mohlo počítat i s výstavbou vhodné budovy pro muzeální prezentaci torza mirkovické jizby, což by zároveň znamenalo žádoucí návrat objektu do „svého" regionu. Celý projekt tohoto areálu ale naráží na nedostatek finančních prostředků. Díky domluvené spolupráci s Ústavem památkové péče na pražské Fakultě architektury ČVUT (ateliér Tomáše Eflera) existuje alespoň naděje na studentskou práci, jež by dala projektu vizuálně prezentovatelnou podobu. Podobná sisyfovská snažení skupin nadšenců bez naděje na rychlý a reálný pozitivní výsledek ale bohužel nemění nic na pokračujícím tragickém osudu našeho nejstaršího známého vesnického domu. Jeho novodobé osudy představují selhání funkcí veřejných institucí, které mají potřebnou záchrannou činnost v náplni a k unikátní konstrukci se prozatím nijak nehlásí.